

Ampt Epe

Nr 87 – juni 1989

REDAKTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen
Telefoon 05788-1316

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE'

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van de Gemeente Epe

Lidmaatschap f 20,- per jaar

Bestuur:

Voorzitter:

W. Terwel
Apeldoornseweg 41
8172 EH Vaassen
Telefoon 05788-1455

Sekretaris/penningmeester:

W. van Putten
Hoofdstraat 80
8162 AL Epe
Telefoon 05780-13579

Leden:

M. Endendijk
Mevrouw Th. te Riele - ter Laak
F. Zandstra

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 0166-2023

Gemeentelijke zorg voor orde, rust en veiligheid in Epe, in de 19e eeuw (12)

Men kan niet zeggen dat de gemeente Epe altijd een royale werkgeefster voor haar politiepersoneel is geweest. Integendeel, zij probeerde vaak op allerlei manieren te ontkomen aan van hogerhand gegeven aanwijzingen ter verbetering van de positie van gemeenteveldwachters.

De aanschrijving d.d. 3-7-1834, van de Gouverneur der Provincie aan de gemeentebesturen (zie ook aflevering 7 in "Ampt Epe"), besluit met een bepaling omtrent "Bezoldiging en Pensioenen", luidende:

De bezoldiging, kleeding, uitrusting en wapening van de Veldwachters blijft op den tegenwoordigen voet ten laste van de geconcerneerde gemeente. De respectieve gemeente Besturen zullen echter gedurende den loop der naastvolgende maand in overweging nemen, of het thans bij de Veldwachters genoten wordend tractement in billijkheid zou behoren te worden verhoogd, en of er redenen bestaan om de Veldwachters, onder genot van een, uit de gemeentekas aan toe te leggen en door het bestuur voor te dragen, pensioen uit hunne functie te ontslaan.

Bovenstaande hield in dat van provinciewege jaarlijks werd geïnformeerd of het gemeentebestuur aanleiding zag om de salarissen der veldwachters te herzien. Prompt reageerde de gemeenteraad afwijzend. Men vond de beloning voldoende, vooral in vergelijk met het loon van een dagloner. Maar als dat in de kraam te pas kwam, werd de geringe bezoldiging ook als argument gebruikt.

Zo wordt in de vergadering van B&W, d.d. 6-12-1853 gesproken over het feit dat de veldwachters nog steeds als afslager bij verkopen optreden. Dit vindt men wel nadelig op de goede werking der politie, maar op voorstel van de burgemeester wordt besloten hier vooreerst niets aan te doen, omdat:

dit een te grote winstderving voor de menschen zoude zijn, wier tractement toch reeds niet zoo hoog is.

Maar in 1873 is het mede een reden voor ontslag van veldwachter Bunte in Vaassen, dat hij tegen zijn instructie, iedere keer nog als afslager optreedt.

In 1855, als de C.d.K. aanmerking maakt op het feit dat op de voordracht van drie voor gemeenteveldwachter te Vaassen, geen gepaspoorterd militair voorkomt, antwoordt de burgemeester dat Bunte no. 1 op de voordracht is geplaatst omdat die nog enige middelen van zichzelf bezit, hetgeen:

bij de tegenwoordige duurte van levensbehoeften en het niet ruime tractement der veldwachters zeer aanbevelenswaardig is, waar-

door soms de voornaamste reden tot plichtsverzuim wordt uit de weg genomen.

In 1863 stelt het college van B&W aan de Raad voor om veldwachter Schaftenaar in Oene, een gratificatie van f 10,- toe te kennen, omreden hij:

"in verhouding tot de overige gemeenteveldwachters weinig of geen emolumenten geniet en op zijn dienstuitvoering niets is aan te merken".

Als op 12-5-1872, de burgemeester aan de C.d.K. voorstelt om veldwachter Das in Epe een vergunning te verlenen om op schadelijk wild te mogen jagen, is één der argumenten:

Zijne bezoldiging is ook al niet te groot en het zou hem dus goed van pas komen dat hij nog iets bijverdiende.

Maar in 1893 schrijft de Burgemeester aan de C.d.K.:

In deze gemeente bestaat het gebruik niet dat de veldwachter tegen nieuwjaar bij de ingezetenen met almanakken rondgaat. Door mij wordt aanhoudend gewaarschuwd dat alles worde voorkomen dat de zelfstandigheid der veldwachters in gevaar brengt.

Er werd vrij veel gewerkt met gratificaties, soms voor alle veldwachters, zoals in 1851, als de veldwachters een jaarlang de vacature van de gemeentebode vervullen en diens jaarsalaris ad. f 40,- als gratificatie krijgen uitgekeerd.

In 1867, krijgt veldwachter Schaftenaar in Oene weer een gratificatie van f 20,-,

"wegens geringe verdiensten en in verband met ziekte van zijn vrouw".

De veldwachters vragen er ook zelf wel om en in 1875 wordt hun verzoek door de Raad niet gehonoreerd, hoewel wordt erkend dat in vergelijking met de Rijkspolitie de bezoldiging van de gemeenteveldwachters laag moet worden genoemd. Maar zij hebben, aldus het besluit van de Raad nog onlangs een tractementsverhoging gehad en de gemeentekas laat het ook niet toe.

Ook in 1893 een zelfde reactie van de Raad op een verzoek van de veldwachters om hun tractement te verhogen. Een commissie uit de Raad, die de zaak onderzoekt, vindt de bezoldiging wel wat laag, doch ziet geen termen om de jaarwedde te verhogen.

Maar in 1894 komt die verhoging er toch, reden voor de burgemeester om in de missive aan de veldwachters, waarbij de verhoging te hunner kennis wordt gebracht hen er op te wijzen dat:

"deze verhoging hun een spoorslag moge zijn tot trouwe plichtsbetrachting, goede dienstijver door tevens ook een waakzaam oog te houden".

De laatste zinsnede was naar aanleiding van een klacht in de gemeenteraad over baldadigheid en vernielingen op begraafplaatsen, speciaal die te Oene.

Aanvankelijk was de bezoldiging van de gemeenteveldwachters in de diverse standplaatsen niet gelijk. Tot 1858 verdiende de veldwachter in Epe f 160,- per jaar, die te Oene f 100,- en die te Vaassen f 150,-. In 1843 zijn Oene en Vaassen gelijk getrokken op f 150,-, Epe blijft f 160,-. In 1858 worden de salarissen gelijk getrokken op f 190,- per jaar. In 1873 komt het voor de eerste keer tot een botsing tussen de gemeente en de provincie over de bezoldiging van de gemeenteveldwachters. In de vergadering van 14-3-1873 besluit de raad de veldwachtersalarissen te verhogen tot f 260,-. B&W hadden voorgesteld voor Epe f 260,- per jaar en voor Vaassen en Oene f 240,- per jaar te bepalen, maar de raad is het met ongelijke bezoldiging niet eens omdat haars inziens de onderlinge harmonie er niet door wordt bevorderd. De Raad besluit hen van deze verhoging kennis te geven:

"alsmede hen te herinneren, dat zij in de drie dorpen hunnen functie naar behoren en met onderlinge samenwerking zoo nodig moeten uitoefenen".

Maar GS gaat met dit raadsbesluit niet accoord en adviseert te verhogen tot f 300,-. De raad gaat daar niet op in en gaat in beroep bij de Kroon, omdat GS goedkeuring aan de begroting onthouden. In het verweerschrift aan de Raad van State wordt opgemerkt dat f 120,- per jaar de gemeente niet geheel onverschillig is. Men acht de verhoging beslist niet nodig, de veldwachter te Epe heeft een klein gezin en die te Oene en Vaassen zijn vrijgezel, terwijl de verdienste van menig dagloner, soms met tal van kinderen hoogstens f 200,- per jaar bedraagt. Daarbij is de levenswijze en het huishouden op de Veluwe oneindig minder kostbaar dan in andere delen van Gelderland.

Maar de Kroon is er niet gevoelig voor, zelfs niet voor de slotzin uit de brief dat *"er aan de Raad moet worden overgelaten, die kan het beste de belangen van de Gemeente en de veldwachters beoordelen".*

In de vergadering van 11-5-1874 acht de Raad de beslissing van de Kroon betreurenswaardig, maar besluit er in te berusten. De veldwachters krijgen f 300,- per jaar!

In 1876 wordt dat door de Raad verhoogd tot f 330,- per jaar.

In 1881 is er opnieuw een meningsverschil met de provincie, ditmaal over de uitbreiding van het politiecursus van drie tot vier man. Dit in verband met nieuwe wetten, zoals de Drankwet, Kinderarbeid, Vogelwet e.d. De Raad ziet de noodzaak vooralsnog er niet van in en reageert afwijzend. De brief die de burgemeester naar aanleiding van dit raadsbesluit aan de C.d.K. schrijft, volgt hieronder in zijn geheel, omdat dit een goede indruk geeft van het reilen en zeilen van de gemeente op dat ogenblik:

"Naar aanleiding van Uw circulaire no. 21 No. 4907/28 2e Afd., heb ik de eer U Hoogedelgestreng als mijn gevoelens mede te deelen dat er vooralsnog in deze Gemeente geen directe behoefte bestaat aan uitbreiding van het aantal Gemeenteveldwachters.

Over het algemeen komen hier gelukkig weinig misdrijven voor en de bevolking werkt op enkele uitzonderingen na, gaarne mede aan Wetten Verordeningen in eere te houden.

De meeste overtredingen bestaan in jachtdelicten en kleine dieverijen van hout en ongeoorloofde weijerijen, waarover de drie veldwachters voldoende toezicht kunnen houden en buitendien zijn in de Gemeente nog aanwezig 1 Rijksveldwachter, 2 Opzieners der Jacht, 5 nachtwachten en niet minder dan 17 (zeventien) onbezoldigde Rijksveldwachters die overal verdeeld zijn en een gedurig toezicht mede helpen houden, waardoor de werking der Gemeente Veldwachters gemakkelijk wordt gemaakt en er inderdaad voor 't ogenblik geen behoefte bestaat om hun getal uit te breiden.

Ook zelfs met het oog op de aanstaande inwerkingtreding der Drankwet, daar zij ook nu reeds de taperijen even goed moeten surveilleren als later; – terwijl die taak eerder gemakkelijker zal worden dan het tegenovergestelde, omdat ik vertrouw dat het getal dier inrichtingen langzamerhand zal inkrimpen.

Ook uit financieel oogpunt zou het inderdaad niet aan te raden zijn om de rekening der Gemeente met die nieuwe post te belasten. De uitgaven worden jaarlijks hooger, terwijl evenredige vermeerdering van inkomsten daartegen in de verte niet overstaat. Zoodat, wanneer de gelden die de Gemeente thans nog op 't Grootboek heeft staan voor aanbouw van nieuwe scholen zijn aangewend, de hoofdelijke omslag aanmerkelijk zal moeten worden verhoogd, 't geen overwel zeer bezwaarlijk zal gaan daar de landbouwende stand hier door de slechte oogsten helaas zeer achteruit gegaan is en de Gemeente buitendien door het overlijden van de laatste bewoonster van de Cannenburgh een naar het zich laat aanzien onherstelbaar verlies heeft geleden.

Naar mijn bescheiden meening mag men op de baten van de Drankwet niet te veel rekenen daar het geval zeer ligt denkbaar is, dat bij eens nieuwe regeling van Rijks- en Gemeentefinancien deze bate ook wel geëxploiteerd zal worden om wellicht eenige andere voordeelen weder aan de Gemeente te ontnemen.

Ook behelzen de nieuwe Schutterijwetten eenige bepalingen die inderdaad voor de financien van de plattelandsgemeenten niet veel goeds beloven".

In zijn brief d.d. 15-11-1881, doet de burgemeester er nog een schepje bovenop. De gemeente is met haar 15.500 H.A. wel groot, maar aan de westzijde liggen honderden H.A. hei en aan de oostzijde broeklanden. Over het algemeen is de bevolking van Epe stil en bedaard en zelden zal men dronkaards zien lopen. En hij eindigt met: *Wat de kosten voor een vierde veldwachter betreft is het voor de gemeente eerder een ramp dan een zegen.*

De C.d.K. lijkt niet ongevoelig voor deze argumenten, want op 2-12-1881, deelt de burgemeester aan de Raad mede, dat de C.d.K. voorlopig accoord gaat. Maar in 1883 vindt men een oplossing die de gemeente niet zoveel hoeft te kosten en die toch, zij het gedeeltelijk, een vierde veldwachter oplevert. G. J. Jonker, gemeentebode is, aldus de burgemeester in de raadsvergadering van 28-6-1883, een uitermate geschikte bode, waarvan iedereen nut heeft en die in het bevolkingsregister en in het kadaster uitnemend thuis is, doch zijn tractement van f 225,- per jaar is eigenlijk te laag. Als men hem nu tot vierde veldwachter benoemd op een salaris van f 200,- per jaar als veldwachter, dan kost het de gemeente niet te veel geld. De gemeenteraad vond dat kennelijk echter nog te duur en verminderde het salaris tot f 150,- samen dus f 375,-. Jonker kan, als zijn werkzaamheden op het gemeentehuis zijn afgelopen, in de nabijheid van het dorp des namiddags nog als veldwachter dienst doen. Hij zal kenbaar gekleed moeten gaan, maar men vindt het onnodig hem van wapens te voorzien. *Want nog nimmer hebben de veldwachters in deze rustige gemeente van sabel of pistool gebruik hoeven te maken. Een flinke stok bewijst even goede diensten en is niet zoo gevaarlijk in handen van onervarenen dan een sabel.* Aldus de burgemeester in een brief aan de C.d.K..

In 1883 is er opnieuw een verzoek van de veldwachters om verhoging van hun salaris. De Raad wijst dat verzoek af, maar G.S. onthouden de goedkeuring aan de begroting, waarna men, met tegenzin in 1884 toch accoord gaat met een verhoging van f 20,- per jaar.

In de betreffende brief d.d. 4-1-1883 van de burgemeester aan G.S., betreffende deze kwestie komen een paar opmerkelijke argumenten voor. Naast de financiële perikelen die een verhoging zou opleveren, wordt gesteld:

Men wil gaarne bekennen, dat een veldwachter hoger moet staan dan een gewone daglooner; doch men mag niet vergeten, dat menige daglooner, en eenvoudige gepasporteerde militair, tot die betrekking benoemd worden, zoodat dit hoogere standpunt, betrekkelijk niet zoo hoog is.

En hij eindigt met de volgende berekening van het werkelijke inkomen van een veldwachter:

Tractement	f	330,00
Kleeding	f	50,00
2 paar schoenen	f	12,50
Surveillance kermis	f	3,00
Verschillende emolumenten als enkele gemitieerde fooien wegens jachtdelicten, reis en verbl. kosten in rechtzaken enz.	f	50,00
	f	445,50
Een daglooner à 70 cents daags over 300 dagen	f	210,00
	f	235,50

De ongelijkheid in de bezoldiging komt weer in 1889, als veldwachter Vossen wordt aangesteld op een tractement van f 400,- per jaar, terwijl zijn collega's in Oene en Vaassen blijven staan op f 360,-.

Van een behoorlijke pensioenregeling was geen sprake, de gemeenteraad besliste of een veldwachter (niet zijn weduwe) pensioen kreeg. In 1905 beslist de Raad nog afwijzend op een verzoek van de weduwe Schaftenaar om een pensioen. Argument: de kinderen moeten haar maar onderhouden. En voor de weduwe van veldwachter Blok wordt in 1905 een openbare inzameling gehouden, van de opbrengst waarvan voor haar een breimachine wordt aangeschaft.

In de tachtiger jaren van de vorige eeuw begint men van overheidswege te praten over een pensioenverzekering; ook in Epe. Maar de leeftijd van de veldwachters is een bezwaar, met andere woorden: te duur.

Ik zou dit artikel willen eindigen met de regel waarmee ik begonnen ben: Men kan niet zeggen dat de gemeente Epe altijd een royale werkgeefster voor haar politiepersoneel is geweest.

L. van den Bremen.

De Vrouwen Kiesrecht Beweging in Epe en Heerde van 1910-1923 (5)

3.1.2. Het ledenverloop

Hoe was de belangstelling voor de vrouwenkiesrechtbeweging tussen 1910 en 1919 in de gemeenten Epe en Heerde? We zullen dit meten aan de hand van het ledenverloop der afdelingen en dit vergelijken met het landelijk ledenverloop. Daarnaast zijn ook de ledenaantallen van Zwolle, Kampen en Hattem in kaart gebracht.

De Bond voor Vrouwenkiesrecht telde leden en voorstanders. Als lid had men stemrecht en was men verkiesbaar voor bestuursfuncties. Hierbij maakte men geen onderscheid tussen mannen en vrouwen in tegenstelling tot de Vereniging van Vrouwenkiesrecht die dit wel deed. De contributie bedroeg minimaal 50 cent. Als voorstander had men geen rechten maar steunde men de Bond voor minimaal 10 cent per jaar. De leden moesten zich bij het maken van propaganda voor het vrouwenkiesrecht onthouden van wanordelijke en gewelddadige middelen, aldus de statuten. Daarnaast stond het de leden vrij propaganda te maken voor een politieke partij, echter wel op persoonlijke titel.

In bijlage I zijn de grafieken te zien van de ledenaantallen van Epe en Heerde. Voor Epe zijn er twee grafieken uitgezet. De eerste, aangegeven met een doorlopende lijn, is gemaakt aan de hand van gegevens die de presentatielijsten der algemene vergaderingen bevatten. Hierbij zijn ook de leden opgenomen die woonachtig waren in Apeldoorn en Vaassen. In de tweede grafiek zijn de gegevens verwerkt van de jaarverslagen van Epe, die echter niet helemaal volledig waren. Dit geldt ook voor de gegevens van Heerde.

De grafieken geven voor Epe en Heerde globaal eenzelfde beeld. Vooral de eerste jaren vond een flinke stijging plaats waarna, behoudens enkele schommelingen, het ledenaantal vrij stabiel bleef. De ledenaantallen van de Bond en de Vereniging, zoals weergegeven op bijlage I I, geven eveneens een toename te zien, waarbij de Vereniging het sterkst groeit. Naast plaatselijke oorzaken moet de reden van de groei ook gezocht worden in de landelijke politieke gebeurtenissen. De kiesrecht kwestie verhitte niet alleen de gemoederen in het parlement, maar bracht ook steeds meer mensen op de been voor petitionementsakties en demonstraties. En op de tentoonstelling "De Vrouw 1813-1913" die veel belangstelling trok was een grote plaats ingeruimd voor het vrouwenkiesrecht.

We zullen nu aan de hand van de gegevens der jaarverslagen de ontwikkelingen in beide afdelingen wat nader bekijken.

Epe startte met achttien leden, een aantal dat binnen een jaar steeg tot dertig. De drie daaropvolgende jaren bleef dit cijfer rond de vijfenveertig schommelen. Ongetwijfeld was het beleid van het Eper bestuur daar mede de oorzaak van. In de verslagen van mejuffrouw Staas, de nieuwe Bondspropagandiste, werd het bestuur geprezen om haar inzet. Een bestuurslid was speciaal belast met de taak van plaatselijke propagandiste. Tot december 1912 was dat mevrouw Klaver-Doyer, daarna werd haar taak overgenomen door mejuffrouw Mellema. In het maandblad De Ploeger van december 1912 werd hier speciaal melding van gemaakt, zodat we er van uit mogen gaan dat dit een bijzonder feit was. Het aantal leden in Vaassen groeide eveneens snel. Het Eper bestuur was verschillende keren voor kennismaking met deze leden naar Vaassen geweest. Hier had huisbezoek en een propaganda-avond in oktober 1912 acht nieuwe leden opgeleverd. Stemmen gingen op om in het bestuur ook een lid uit Vaassen op te nemen. De verbinding vormde echter een belemmering daar de trein 's avonds niet meer reed. Er werd daarom in Vaassen een sub-bestuur gevormd, dat een zekere zelfstandigheid zou hebben, maar onder Eper toezicht zou blijven staan. Pogingen om in Apeldoorn een zelfstandige afdeling te vormen in 1914 mislukten ondanks dat men hier vijftientig leden had. Een tweede poging, ondernomen eind 1916, slaagde evenmin zodat de Apeldoornse leden onder Epe bleven vallen. Rond 1914 stond het ledenaantal in Epe wat stil. De uitgekomen wereldoorlog was hiervan ongetwijfeld de oorzaak. De hoofden staan niet naar lezingen en propaganda maken, meldde het jaarverslag. Ook landelijk deed deze tendens zich voor. In 1915 valt weer een stijging waar te nemen in Epe. Het was dan ook een actief jaar voor deze afdeling, die onder andere een drukbezochte tentoonstelling had georganiseerd en Frederik van Eeden als spreker had uitgenodigd. De laatste jaren trad een lichte daling op in het ledenaantal.

De cijfers voor Heerde geven de eerste jaren eveneens een flinke stijging te zien. Deze afdeling had in 1914 bijna evenveel leden als Epe. Dit was opmerkelijk omdat in Heerde niet alles naar wens verliep. Het bestuur was na een jaar reeds afgetreden nog voor het enige activiteit had kunnen ontplooiën. Mejuffrouw Staas had geadviseerd de Heerdense leden maar bij Epe onder te brengen, zodat deze afdeling de propaganda in Heerde zou kunnen organiseren. Het eerste jaar vond er nauwelijks toename van leden plaats, maar een koffiepraatavond belegd in Wapenveld in september 1913 leverde twaalf nieuwe leden op en achtentertig voorstanders. Het enthousiaste verslag van de Bondspropagandiste die

als spreekster optrad sprak over een stampvolle zaal. Ze had zich aangepast aan haar publiek: "Telkens sprak ik ongeveer een kwartier, daar het een publiek was absoluut niet gewend om naar een vergadering te gaan". Het succes van deze avond was waarschijnlijk meer te danken aan het optreden van de liedjeszanger Jan van Riemsdijk dan aan het onderwerp van de avond: "Waarom wij vrouwenkiesrecht wensen". Onder de aanwezigen waren veel mannen. Men was in Heerde nu weer vol goede moed zodat men het aandurfde weer als zelfstandige afdeling te functioneren. Het hoogste ledenaantal had Heerde in 1916. Dit was waarschijnlijk het gevolg van landelijke gebeurtenissen op het gebied van kiesrecht. Plaatselijke activiteiten werden nauwelijks ondernomen. De laatste jaren geven een lichte daling van het ledenaantal te zien waarna stabilisatie optreedt.

Vergelijken we de ledenaantallen met die van de afdelingen Zwolle en Kampen (zie bijlage I I I), dan zien we ook hier een aanvankelijke sterke groei. Het ledenaantal blijft in Kampen vrij stabiel evenals in Zwolle waar het ledenaantal rond de negentig blijft schommelen. De afdeling Hattem begon met een groot aantal leden, zakte tijdens het eerste oorlogsjaar sterk terug en hoewel het ledenaantal weer wat opliep, hief de afdeling zich in 1916 op.

Kijken wij naar de verhouding mannen en vrouwen, dan blijkt dat Epe en Vaassen in 1917 in verhouding met de omliggende afdelingen veel mannen onder haar leden telden. Waren mannen hier wellicht meer betrokken bij de emancipatie der vrouw?

tabel 16.

plaats	mannen	vrouwen
Epe	12	43
Heerde	2	40
Hattem	—	30
Apeldoorn	—	29
Zwolle	9	88
Vaassen	6	7

In 1909 telde de Bond voor Vrouwenkiesrecht in totaal 102 afdelingen. Daarvan hadden 24 afdelingen meer dan honderd leden, waaronder de afdeling Epe. We moeten dan wel uitgaan van de ledentelling zoals vermeld op de presentatielijsten der algemene vergaderingen. Epe kon daarom tot de grotere afdelingen gerekend worden.

Samenvattend kunnen we zeggen dat het ledenaantal de eerste jaren een sterke groei te zien gaf evenals dat ook te konstaten viel in afdelingen van omliggende gemeenten. De moeilijkheden waarmee de afdeling Heerde aanvankelijk te kampen had, had geen invloed op het ledenaantal. Na enkele jaren viel een lichte daling te bespeuren waarna het ledenaantal zich tot de opheffing stabiliseerde.

3.1.3 De activiteiten van de afdelingen Epe en Heerde

In deze paragraaf zullen we nagaan welke activiteiten beide afdelingen ontplooiden en welke middelen daarbij gebruikt werden. Daarnaast zullen we bekijken welke onderwerpen er aan de orde kwamen en deze zo mogelijk met enkele zinnen verduidelijken. Tot slot willen we proberen te achterhalen wie men met deze activiteiten wilde bereiken.

Afdeling Epe.

Na de propaganda-avond en de oprichting van de afdeling Epe op 18 december 1910 volgde reeds spoedig de eerste ledenvergadering en werd een definitief bestuur gevormd dat direkt aan de slag ging. Bezien we de activiteiten over de periode 1911-1919, zoals deze vermeld staan op bijlage I V, dan blijkt de lezing het meest gebruikte propagandamiddel geweest te zijn, terwijl ook enkele tentoonstellingen en toneeluitvoeringen worden georganiseerd. Daarnaast werden er regelmatig ledenvergaderingen gehouden. We zullen eerst zien welke onderwerpen er tijdens de lezingen aan de orde kwamen.

Vrouwenkiesrecht.

Reeds op 11 februari 1911 werd de eerste lezing georganiseerd. Als spreekster was uitgenodigd mevrouw Wynaendts Francken-Dyserinck, één der oprichters van de Bond. Ze zou eerst ingaan op bezwaren die er bestonden tegen vrouwenkiesrecht en vervolgens het doel van de Bond uiteenzetten. Vragen konden van tevoren schriftelijk worden ingediend en na afloop zou er mogelijkheid tot discussie zijn. De spreekster besprak eerst uitvoerig een schriftelijk gestelde vraag van de heer Verduin, waarin het vrouwenkiesrecht uit christelijk oogpunt verworpen werd. De spreekster, die te kennen gaf het gezag van de bijbel niet te erkennen, wees op gelovigen die het doel van de Bond wel onderschreven. Volgens hen zou Christus' komst een eind hebben gemaakt aan de heerschappij van de man over de vrouw. De visie van de apostel Paulus, die door de vragensteller werd aangehaald, vond de spreekster immoreel. Aan zijn genoemde gehoorzaamheid van de man over de vrouw moest spoedig een einde komen, aldus de spreekster. Daarna behandelde ze vragen die betrekking hadden op de relatie algemeen kiesrecht-vrouwenkiesrecht,

op het nut van vrouwenkiesrecht, op onderwerpen waarmee vrouwen zich in de politiek zouden moeten bezig houden, op eventuele schadelijke gevolgen van vrouwenkiesrecht voor het huwelijk, op de relatie politieke aktie-vrouwenkiesrecht en op de mogelijkheid tot samengaan van de Bond en de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht. Tijdens de discussie na afloop van de lezing verdedigde de indiener van de eerste vraag zijn standpunt en werd door een lid van de Bond, mejuffrouw L. W. A. Goteling Vinnis nog eens met nadruk gevraagd naar de houding van de Bond ten aanzien van politieke activiteiten. Zij betoogde het niet eens te zijn met de spreekster die vond dat de Bond politiek neutraal moest zijn en het uitoefenen van politieke druk overgelaten moest worden aan de publieke opinie. In een daarna ingezonden brief in de Eper Courant benadrukte de vragensteller nogmaals haar visie dat de Bond zich politiek niet afzijdig kon houden. Hier kwam ongetwijfeld de kritiek op de gematigde houding van de Bond naar buiten die ook op de oprichtingsvergadering werd signaleerd. Het is daarom aardig te zien dat de afdeling op 6 januari 1912 de voorzitter van de Vrijzinnig-Demokratische Bond de heer Snijders uitnodigde.

De lezing van de heer Snijders had als titel "Kiesrecht voor mannen en vrouwen". Door de slechte weersomstandigheden werd de avond matig bezocht, maar de Eper Courant publiceerdde een pagina-groot verslag, waardoor velen toch op de hoogte waren van het gesprokene. Snijders wees erop dat de vrouwenbeweging paste in het kader van de vooruitgang en mee zou kunnen werken aan een betere maatschappelijke inrichting. Het vrouwenkiesrecht was nodig als middel tot volledige ontplooiing van vrouwen. Als vrouwen het kiesrecht onthouden zou worden, zou dit een eenzijdige behandeling van de algemene belangen tot gevolg hebben, aldus de spreker. Hij wees op de zedelijkheids- en arbeidswetgeving die vaak betrekking had op vrouwen en op de vele beroepen die vrouwen uitoefenden. Het zou dwaas zijn haar daarom het kiesrecht te onthouden. Hij benadrukte dat vooral onder vrouwen nog veel propaganda nodig was. De discussie na afloop ging over de gehuwde ambtenares en het al dan niet bestaan van "de" vrouw.

Het bezwaar dat in christelijke kring leefde tegen vrouwenkiesrecht, kreeg aandacht op een besloten vergadering in het voorjaar van 1912, waar de opposant van een jaar geleden, de heer Verduin, was uitgenodigd om een lezing over dit onderwerp te houden. Het tegenreferaat van mejuffrouw L. W. A. Goteling Vinnis ging niet door. Hiervoor in de plaats werden tegenargumenten gelanceerd door enkele leden waaronder de arts Windemuller uit Vaassen. Volgens het jaarverslag was het een zwak debat waarvan men echter veel had opgestoken. De heer Verduin liet ook

buiten de kring van Bondslieden van zich horen. Kort na de zojuist genoemde avond hield hij een lezing voor de Nederlandse Jongelingen Vereniging ring Heerde met als titel "De moderne vrouwenbeweging. Een kritiek". Hierin voerde hij aan dat zowel de wetenschap als de kunst bewezen dat vrouwen ondergeschikt waren aan de man, waarmee volgens hem de bijbelse visie werd bevestigd. Zijn standpunt over vrouwenkiesrecht had hij reeds geventileerd op een verkiezingsbijeenkomst der liberalen in 1909. Hierbij zei hij dat vrouwen geen recht op kiesrecht hadden aangezien hij twijfelde aan de verstandelijke vermogens van vrouwen om de ingewikkelde maatschappelijke vraagstukken te begripen.

Dat er ook in Vaassen belangstelling was voor de Bond bleek uit een op 14 oktober 1912 belegde propaganda-avond. Vanuit Epe waren veel leden per fiets naar Vaassen gekomen. De Bondspropagandiste mejuffrouw Staas hield voor de veertig aanwezigen een uiteenzetting over het doel van de Bond, daarbij uitdrukkelijk geweld als middel afwijzend. Dit hield ongetwijfeld verband met het optreden der Engelse suffragettes, die door hun daden bijna dagelijks de krant haalden. Opmerkelijk is, dat hoewel de Bond geen uitspraak deed over het soort vrouwenkiesrecht dat men wenste, de propagandiste te kennen gaf zelf voorstander te zijn van algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht.

Op 8 november 1913 sprak in Epe mejuffrouw Roothaan uit Arnhem met als thema "Waarom vrouwen kiesrecht moeten krijgen". De krant maakte geen verslag van deze avond, zodat hier weinig over te melden valt.

Ook op de feestavond waarmee men het jaar 1913 afsloot was vrouwenkiesrecht het centrale thema, waarbij het aksent kwam te liggen op de ontwikkeling van de vrouw. Men had voor deze avond de bekende liedjeszanger Jan van Riemsdijk uitgenodigd die de lezing van mejuffrouw Staas met zijn liedjes omlijstte.

Het duurde tot november 1915 voordat het onderwerp vrouwenkiesrecht weer ter sprake kwam. Reeds in 1914 had de afdeling contact gehad met de schrijver Frederik van Eeden over een te houden lezing. Het honorarium van f 100,- vond men echter veel te hoog. Was het omdat de auteur in het voorjaar in Heerde gesproken had en wilde de afdeling Epe niet achterblijven? Feit is dat Van Eeden op 15 november 1915 in Epe een lezing hield met als titel "De vrouwenbeweging". Hij betoogde dat het verkrijgen van stemrecht onderdeel vormde van de mondigverklaring der vrouw en sprak hoge verwachtingen over haar uit. De vrouw zou vanuit haar aard vechten voor sociale gerechtigheid en anti-militarisme. Daardoor zouden uitbuiting en geweld verdwijnen, aldus Van Eeden.

Nadat in de Tweede Kamer op aandringen van de regering het initiatiefwetsvoorstel inzake het actief vrouwenkiesrecht waren ingediend, richtten de activiteiten zich op dit toekomstige feit. Op 8 februari 1919 sprak de presidente van de Bond, mevrouw Van Riel-Smeenge, over het belang dat vrouwen lid zouden worden van een politieke partij. Ze wees daarbij een speciale vrouwenpartij van de hand, maar vond wel dat er druk moest worden uitgeoefend op de politieke partijen om vrouwen op verkiezingslijsten te plaatsen. Ze gaf haar toehoorders de raad de verschillende partijprogramma's kritisch te bekijken want hier ontbrak nog veel aan. Vrouwen moesten zich in de politiek vooral bezig houden met maatschappelijke problemen zoals het alcohol- en prostitutievraagstuk, de bescherming van het kind of met onderwijs. Tot slot sprak de Bondspresidente over de toekomst van de Bond. Deze hoefde volgens haar niet opgeheven te worden. Er waren nog te veel vraagstukken die om een oplossing vroegen zoals de huwelijkswetgeving, moederschapzorg en benoembaarheid van vrouwen in alle beroepen. Er wachtte de Bond nog een belangrijke taak, aldus de spreekster.

De vrouw in de samenleving.

Naast het onderwerp vrouwenkiesrecht was er ook aandacht voor algemenere zaken die echter wel speciaal vrouwen aangingen. Zo werden er twee lezingen georganiseerd over het onderwerp "Opvoeding en onderwijs aan meisjes". Spreker tijdens de eerste avond op 15 december 1911 was de heer Oosterbaan, inspekteur der volksgezondheid in Zwolle. Om zoveel mogelijk mensen te trekken was aangekondigd dat de lezing bestemd was voor alle lagen der bevolking, dat er op begrijpelijke wijze zou worden gesproken en dat de toegang gratis was. In zijn lezing pleitte de spreker ervoor de opvoeding van meisjes te veranderen. Meisjes zouden evenveel bewegingsvrijheid moeten hebben als jongens en minder snel moeten worden ingeschakeld in het huishouden. Daarnaast pleitte hij voor beter beroepsonderwijs voor meisjes: het zou hen onafhankelijker maken en gelijkwaardiger aan de man. Hij voorzag een toekomst waarin meisjes en jongens dezelfde opleidingen zouden volgen, een toekomst waarin meisjes zelfstandig zouden functioneren in de maatschappij. Zijn lezing riep nogal wat vragen op. Was de man niet de natuurlijke verzorger van het gezin en welke moeilijkheden zou de vrouw ondervinden bij de uitoefening van haar beroep? De heer Oosterbaan voorzag echter weinig moeilijkheden als vrouwen hun beroep later weer wilden gaan uitoefenen. Het aantal jaren dat kinderen thuis verzorgd moesten worden was immers niet zo groot, meende hij. Hij pleitte ervoor dat vrouwen in het begin van haar huwelijk zouden blijven werken. Dit zou de financiële startpositie der jongehuw-

den ten goede komen. In onze ogen geen opzienbarende uitspraken, voor die tijd zeer zeker.

De tweede lezing over onderwijs en opvoeding aan meisjes werd op 13 december 1916 gegeven door mevrouw Jonker-Westerveld uit Zwolle. Omdat de oorlogsomstandigheden bijzondere situaties schiepen, waren vrouwen vaak gedwongen te werken en was dit onderwerp aktueller dan ooit. De inleidster pleitte voor een betere beroepsopleiding voor vrouwen, zodat zij niet alleen aangewezen zouden zijn op ongeschoold- en huishoudelijk werk. Het bezwaar dat vrouwen concurrerend ten aanzien van mannen zouden werken op de arbeidsmarkt wees ze van de hand en legde hiervoor de schuld bij de ongelijke beloning van mannen en vrouwen. Ze hoopte dat in de nabije toekomst vrouwen in regeringskolleges vooral aandacht zouden besteden aan beter vakonderricht voor meisjes.

Veel belangstelling was er voor de lezing "De vrouw en de studie" die op 12 april 1913 gehouden werd door mejuffrouw Van Dorp. Ze was één der eerste vrouwelijke juristen in Nederland en eerste presidente der Bond geweest. Ze konstateerde een toename van vrouwelijke studenten en wetenschappers en verwierp de kritiek dat een wetenschappelijk leven voor vrouwen niet waardevol kon zijn. Ze citeerde vaak het in 1910 verschenen boek Die Psychologie der Frauen van professor Heymans en onderschreef daarbij zijn grondgedachte dat man en vrouw niet gelijk maar wel gelijkwaardig waren. Op wetenschappelijk terrein kon de vrouw de man niet evenaren wegens diens kritischer, interlektueler presentatiegerichter instelling, waardoor haar werk ook minder bekend was, aldus de spreekster.

Over het specifieke van de aard van de vrouw handelden de lezingen die de Vaassense arts Windemuller in 1918 zowel in Epe als in Vaassen hield. Hij hield de aanwezige mannen en vrouwen voor, dat wederzijdse erkenning en waardering zou optreden als men meer inzicht had in de geaardheid van de vrouw. Het was een moeilijke en wat wazige lezing waar ook de Eper Courant niet goed weg mee wist.

Het onderwerp "Moederschapsverzekering", dat tijdens de verkiezingskampagne in 1922 een stokpaardje van de liberale en socialistische partijen zou zijn, werd in januari 1914 reeds besproken door mejuffrouw Staas, de Bondspropagandiste. Deze verzekering zou vrouwen in de gelegenheid stellen na de geboorte van een kind enkele weken thuis te blijven met behoud van loon. De spreekster wees op het positieve effect dat deze maatregel zou hebben op kindersterfte en zuigelingenzorg. Ze

besprak de hoge kindersterfte onder de fabrieksarbeidsters en noemde als oorzaken: armoede, gebrek aan ontwikkeling en kunstmatige voeding. Na de pauze diskussieerden de aanwezigen over de bezwaren van lichamelijk zware arbeid voor aanstaande- en jonge moeders.

Over "De rechtspositie van de vrouw uit godsdienstig oogpunt" ging de lezing die ds. Junod uit Den Haag hield op 1 februari 1917. Zijn ideeën stonden haaks op die van de hiervoor reeds genoemde Verduin. De spreker wees erop dat andere tijden ook om andere normen vroegen en vond dat juist uit godsdienstig oogpunt de rechtspositie van de vrouw moest worden verbeterd.

Over vooraanstaande vrouwen in binnen- en buitenland ging de lezing van mejuffrouw Van Marken uit Bloemendaal in maart 1918. Met behulp van lichtbeelden liet ze een negental vrouwen de revue passeren die elk hun stempel gedrukt hadden op de vrouwenemancipatie zoals Betje Wolf, Beecher Stowe en Bertha von Suttner.

J. P. den Breems-in 't Veld.
(wordt vervolgd).

Jaarverslag van de Streekarchivaris

Werkzaamheden

Vijftig nieuwe titels werden voor de archiefbibliotheek gecatalogiseerd. De bibliotheek telt thans ruim 850 titels. De catalogi hebben hun nut reeds ruimschoots bewezen.

De definitieve beschrijving van het archief van 1818-1930 is gereed gekomen. De inventaris is in het net getypt, maar moet nog worden gecorrigeerd. Paul Pelamonia is begonnen met het definitief nummeren van de archiefbescheiden.

In Ampt Epe verscheen een artikel over de brandweer, gebaseerd op een op 9 november gehouden lezing. Burgerzaken werd geadviseerd in verband met straatnaamgeving. Door de heer Montizaan werden de nog op te plakken foto's verwerkt. Tevens ordende hij een deel van deze foto's.

Inlichtingen werden verstrekt over de dorpspomp, afbraak van de Rozenhof, de Harmonie, de muziekvereniging Prins Bernhard, en het Oener koefeest.

Een voorstel werd gedaan om gelden te bestemmen voor restauratie. Een restaurateur had een totaalplan opgesteld om de achterstand weg te werken. De kosten hiervan zouden ruim f 75.000,- ex BTW belopen. Een besluit hierover moet in het volgend jaar genomen worden.

Voor een scriptie voor de SOC-cursus en mede in het kader van de inspectie-taak werd een onderzoek gedaan naar de doelmatigheid van het moderne archiefbeheer bij de secretarie en gemeentewerken. Het betreffende rapport was aan het eind van het verslagjaar zo goed als gereed.

Verscheidene pogingen werden ondernomen om de archieven van de r.k. parochie en van de ned. herv. kerk aan te winnen. Vooralsnog zonder resultaat.

Huisvesting en archiefbewaarplaats

De luchtvochtigheid in de archiefbewaarplaats was in de zomer 55% en in de winter 40%. De brandblusser is in juli gecontroleerd. De uitbreiding van het gemeentehuis is gereed. Hierin is een behoorlijke ruimte voor bewaring van semi-statische archieven opgenomen. Jammer was dat hierin een aantal waterafvoerleidingen terecht zijn gekomen die er niet in

hoorden. Deze zijn omtimmerd. Er was geen rekening gehouden met voldoende verlichting. Op het laatste moment kon dit worden aangevuld, echter ten koste van het budget van archiefstellingen. Om in elk pad tussen stellingen lampen te verkrijgen moest het aantal oorspronkelijk ingetekende lampen worden verdubbeld.

De fotoverzameling is in de nieuwe ruimte geplaatst en de bouwvergunningen zullen er heen gaan, wat een behoorlijke ruimte oplevert in de archiefbewaarplaats. Door de nieuwbouw is in het oude gebouw gereorganiseerd en de bibliotheek van DAB uit het werkvertrek van de archivaris verdwenen. Dit leverde meer ruimte op. Door schuiven met meubilair is het huidige niet veel zaaks, maar daar zal verbetering in komen

Dienstverlening

De bezoekerijfers waren als volgt:

	bezoekers	bezoeken
genealogen	61	150
anderen	27	75
totaal	88	225

Dit betekent een daling van het totaal aantal bezoeken met 8% ten opzicht van vorig jaar.

De belangstelling van de bezoekers ging uit naar:

genealogie, veldwachters, foto's, de Eper Courant, fanfare Vaassen, verzet in Epe in de Tweede Wereldoorlog, carnavalsvereniging in Vaassen, huizen in Wissel, tekenaar Hulseboom, landgoed Welna, kroondomein, grondwater, eigendom van een trottoir, café De Aanleg in Emst, kopersmolen, crisis in Heerde, begraafplaats van Vaassen, een arts in Heerde, Heerde in de tweede wereldoorlog en tekenaar P. Visser. Een stamboomonderzoek leidde er toe, dat twee ruim tachtig jaar oude broers die elkaar nooit hadden ontmoet, bij elkaar werden gebracht. Een van beide was destijds door de activiteiten van Ds Prins via Beekzicht in Epe uitbesteed geworden.

Er werden 38 schriftelijke inlichtingen verstrekt. Dat is 35% minder dan vorig jaar. De meeste betroffen genealogie.

Aanwinsten

Van de burgerlijke stand-fiches werden de huwelijksakten en overlijdensakten van 1811-1892 ontvangen. Via bemiddeling van W. Veldkamp is de fotoverzameling verrijkt met een aantal foto's betreffende de tweede wereldoorlog. De volgende boeken werden o.a. aangewonnen: H. J. van de Vosse: Het geslacht Van de Vosse, J. de Ruiter: het jubileumboekje

van de Gereformeerde Kerk, getiteld: Dankbaar gedenken en gelovig vooruitzien; H. B. Demoed: Mandegoed schandegoed, markeverdeling in Oost-Nederland in de 19e eeuw; L. v. d. Bremen: Aanvulling op het woordenboek van het dialect van Epe; een jubileum-agenda van de firma Hooiberg van 1963; De Vries: Papiernijverheid in de 19e eeuw; J. P. de Breems-in 't Veld: De vrouwenkiesrechtbeweging in Epe en Heerde 1910-1923; G. J. Westerink: De families Westerin(c)k. Onder embargo tot na zijn overlijden schonk de heer L. van den Bremen zijn jeugtherinneringen.

Van mevrouw M. Quintus-Overbosch werd een groot aantal aanwinsten verkregen bestaande uit: het familie-archiefje van Overbosch, het boerboek van Ernst van 1726 en een groot aantal drukwerken van de Vereniging Gelre, waaronder de Bijdragen en mededelingen van 1-56 bijna compleet en 32 andere boeken, voornamelijk Werken van Gelre, waaronder W. Jappe Alberts: De geschiedenis van Gelderland van de vroegste tijden tot het einde van de middeleeuwen.

Een torenbrand en de gevolgen

In de nacht van 16 op 17 februari 1817 brandde in Apeldoorn de toren van de Ned. Herv. Kerk af.

Hulp bij de blussing werd van verschillende kanten geboden en ook de Deventer brandweer was ter plaatse. Een gebaar dat met de nodige consumpties werd beloond, getuige een notitie van 8 augustus 1817 waar vermeld staat "Inzake kosten voor uitgereikte ververschingen, samen f 21.43 aan de brandgasten bij de brandspuit van Deventer, welken op den 16 februari 1817, ter gelegenheid van het afbranden der toren te Apeldoorn tot secours geroepen waren" . . .

Minder goed was de waardering die een tweetal leden van de schutterij van hun baas ondervonden. Beide heren, Gerrit Hendriks Jolink, corporaal, en Jacob Schuilenberg, schutter, moeten van de commandant, kapitein A. M. ten Hooven al op 28 februari voor de campagnieskrijgsraad verschijnen.

Het blijkt dat de schutters brandpiket was opgedragen van 20 januari tot 20 februari. Dit hield in dat zij bij een eventuele brand die werkzaamheden diende te verrichten die aan hun respectieve rangen waren verbonden en tot de hun "welbekende schutterlijke pligten" behoorden. Dat wilde zeggen, behoorlijk bewapend op de hun aangewezen vergaderplaats te verschijnen. In plaats hiervan hebben zij zich als spuitgasten bij de brandspuit van het paleis gevoegd en daarbij geweest gedurende de tijd dat die spuit zich in het dorp alhier bevond. De schutters voeren voor de krijgsraad de volgende argumenten tot hun verdediging aan, en wij maken hiervoor gebruik van een schrijven dat de kapitein Ten Hooven aan de burgemeester ad interim richt en waarin hij zijn ongenoegen kenbaar maakt over de inmenging in de bevelvoering van zijn schutterij. 1e. Dat zij door U. W. E. Gestrenge tot spuitgasten bij de voorste brandspuit waren aangesteld geworden, om in geval van brand zich daarbij te voegen, hetwelk ongetwijfeld aan eenen verkeerden voordragt, deswegens aan U.W.E. Gestrenge gedaan moet geattribueerd worden. Dat U.W.E. Gestrenge speciaal op het moment van alarm aan de 2de beklagde op zijn vraag aan U.W.E. Gestrenge of hij beklagde er zich ook aan breuken kon van zich bij de spuit te voegen, doordien hij lid van het brandpiket was, door U.W.E. Gestrenge aan hem zoude geantwoord zijn, "neen, gij moet U maar bij de spuit voegen".

"Dat den krijgsraad uit hoofde van bovengenoemde defensie en wel bijzonder uit aanmerking de ten uitersten moeylijken positie, waarin beklagdens door een en ander invoegen voorscr. gebragt waren, vermeenden dezelve niet te kunnen aanmerken van zich te hebben schuldig gemaakt aan daadzaken van eigendunkelijk of moetwillig pligt-

verzuim, en dientengevolge hun te moeten libereren van den straf, welke in het tegenover gesteld geval op soortgelijke misdaden ingevolge de wet behoort te worden toegepast".

Het loopt dus uiteindelijk voor de schutters nog met een sisser af. Het zijn echter niet enkel mannen geweest die zich met de daadwerkelijke brandbestrijding hebben bezig gehouden want eind juni 1817 ontvangt de burgemeester van Apeldoorn een brief van de gouverneur van de provincie Gelderland van Lynden met de volgende inhoud:

De Gouverneur der Provincie Gelderland onderrigt zijnde dat Jannetje Remeijer woonende op het Loo, ter gelegenheid van den jongsten brandt te Apeldoorn ontstaan in den toren en in het kerkgebouw, bijzonder uitgemunt heeft onder diegenen welke tot het blusschen van dien brand hebben bijgedragen. Betuigt haar deze deszelfs bijzondere tevredenheid over deze haare handelwijze, met tekennegeving dat zij deswegen in de volste mate de ertentelijkheid der ingezetenen van Apeldoorn heeft weggedragen. Zendt voorts aan den Heer Burgemeester van Apeldoorn voor gemelde Jannetje Remeijer een paar gouden oorbellen met verzoek die aan dezelve als een blijk van des Gouverneurs bijzondere goedkeuring uit te reiken . . . van Lynden.

De burgemeester heeft zich direct van zijn taak gekweten en den bewuste oorbellen op 28 juni 1817 aan Jannetje uitgereikt en de inhoud van bovengenoemde brief op 29 juni d.a.v. bij publicatie nr. 106 aan de Apeldoornse bevolking bekend gemaakt.

W. Terwel.

Bron: oud-archief Gemeente Apeldoorn.

Brandpreventie in de vorige eeuw

Brandpreventie is geen uitvinding van deze tijd. Ook het landelijke Epe kende in de vorige eeuw al een brandreglement. Toch werden de gemeentebestuurders wel eens voor problemen geplaatst waarvoor nog geen pasklare oplossing beschikbaar was. Zo ook in maart 1877. Timmerman Van Eek is dan namelijk een huis aan het bouwen in de kom van Epe en wel langs de grintweg van Epe naar Heerde. Hij is voornemens het dak waterdicht te maken met asfaltpapier en als goed burger vraagt hij hiervoor keurig toestemming. Helaas kent het brandreglement een dergelijke dakbedekking niet. Maar het gemeentebestuur is vindingrijk!

Van Eek krijgt de gevraagde toestemming onder de voorwaarde dat hij *"het dak goed van teer voorziet en daarover ijzervijlsel strooie . . ."*

W. Terwel.

Bron: Gemeente-archief Epe.
Ing. stukken 1877.

De Katholieke Kerk op de Oosterhof te Vaassen

De laatste tijd staat deze kerk regelmatig genoemd bij evenementen, waarbij het batig saldo voor een goed doel is bestemd. Dat goede doel is in dit geval de restauratie van deze neo-gotische kerk en toren.

In jaren is dit kerkgebouw niet zo oud, in stichting en plaats is er historisch veel te vertellen.

Voor de reformatie was de kerk op het marktplein de kerk van het dorp Vaassen. In 1609 kwam deze kerk definitief in handen van de protestanten. Dit gebeurde op de hele Veluwe.

De katholieken bezaten geen eigen kerk meer en mochten ook geen eredienst houden.

In het dorp bewoonde de familie Isendoorn à Blois het kasteel "de Cannenburgh". Zij was en bleef katholiek. Deze adellijke familie had veel bezittingen in Vaassen en omgeving. Veel mensen waren van hen afhankelijk.

De overheid was dan ook gedwongen een oogje dicht te knijpen en oogluikend toe te staan dat er op het kasteel katholieke godsdienstoefeningen werden gehouden. Daar werd gebruik van gemaakt door de katholieken uit het dorp Vaassen alsook uit de wijde omgeving.

Jarenlang is er op het kasteel onderdak verleend aan een katholieke priester. Die had de zorg over de N. O. Veluwe. Een geweldig uitgestrekt gebied: Heerde, Epe, Vaassen, Apeldoorn, Terwolde en de Vecht. Van 1655 tot 1663 is te Vaassen werkzaam geweest Henricus van Isendoorn, de zoon van Marten van Isendoorn, bewoner van "de Cannenburgh".

In 1648 werd de Vrede van Munster gesloten. Het calvinisme werd staatsgodsdienst. Er veranderde niet veel, maar de katholieke godsdienstoefeningen werden oogluikend toegestaan.

De katholieken in Vaassen hebben min of meer geregeld gekerkt in de kapel in "de Cannenburgh", zeker onder het pastoraat van pater Henricus van Isendoorn (1655-1663), die bij zijn familie inwoonde.

Omstreeks 1730 stelde de familie van Isendoorn een herenhuis op de Oosterhof beschikbaar als pastorie. Er werd een "schuurkerk" tegen aan gebouwd: dat wil zeggen men kon aan het gebouw niet zien dat het een kerk was.

Zo is meteen verklaard waarom de kerk op deze niet logische plaats, buiten het centrum van het dorp, is terecht gekomen.

Deze schuurkerk heeft ongeveer 100 jaar dienst gedaan (1730-1832). In het uitgestrekte gebied waren rond 1800 1200 katholieken.

In 1832 hielp alweer de familie van Isendoorn om vlak bij de pastorie een stuk grond aan te kopen. Hierop zou een kerk gebouwd worden.

De grotere vrijheid voor katholieken was ontstaan in de Franse tijd en zette zich ook daarna voort.

Rijkswaterstaat had modeltekeningen van kerken vervaardigd en men mocht die na maken. Een timmerman maakte de tekeningen en in 1832 had Vaassen weer een katholiek kerkgebouw, "Waterstaatskerk" genoemd. De oude katholieke kerk op de markt had als patroonheilige de

Heilige Ursula. Voor deze kerk werd de Heilige Martinus gekozen. 80 jaar heeft deze kerk dienst gedaan.

In 1853 werden er parochies gevormd met goed omschreven grenzen en vastgelegde plichten en rechten.

De Martinuskerk kreeg in 1848 een bijkerk in Epe (waar nu de parkeerplaats van Albert Heijn ligt) en in 1846 werd de eerste R.K. parochie na de reformatie opgericht in Apeldoorn, de Mariaparochie. In 1903 werd de bijkerk in Epe een zelfstandige parochie.

Nog twee andere parochies zijn ontstaan uit deze kerk te Vaassen: 1921 Terwolde-de Vecht en 1959 op de Anklaar in Apeldoorn, de Hubertus parochie.

De waterstaatskerk was te klein geworden en had ook allerlei gebreken. De toenmalige pastoor J. H. M. Hagen nam het moedige besluit een nieuwe kerk te bouwen. De tijden waren niet gunstig: de Eerste Wereldoorlog hield alles in een dreigende greep.

In de moestuin van de pastorie werd een houten noodkerk gebouwd. De waterstaatskerk werd afgebroken. Naar de tekening van architect Kroes werd er een neo-gotische kerk gebouwd, die na zijn voltooiing zelfs in de landelijke bladen De Tijd en de Maasbode bewonderend beschreven werden (1917).

De dorpskerk aan de Markt – kasteel “de Cannenburgh” – de Oosterhof. Zij hebben een lange historische band met elkaar.

De toren van de N.H. kerk is nog een restant van de katholieke kerk, die hier stond als bijkerk van de parochie Epe.

Het kasteel en haar bewoners zijn het behoud van een katholieke gemeenschap op de N.O.Veluwe en Vaassen geweest.

De Martinuskerk op de Oosterhof zou zonder de hulp en vrijgevigheid van de familie van Isendoorn er niet zijn.

D. te Riele.

Bronnen:

Gids van de parochie Vaassen – 1961;

Hoe is dat hier? – 1987;

Oostveen: Velua Catholica.

Binnenkort verschijnt een uitgebreide serie over dit onderwerp.

Vragenrubriek

Er is ons een interessante vraag aangereikt.

Wie reageert?

“Gaf de sportinstructeur op de legerplaats op de “Knobbel” in ‘t Harde de aanzet tot de oprichting van de sportvereniging Hercules?”

Schema van de Streekarchivaris

Aanwezig in Epe:

28 augustus tot 1 september;

18 september tot 22 september;

2 oktober tot 6 oktober.

Mededelingen

Manifestatie Welzijnsraad Epe

Op 15 april j.l. organiseerde de welzijnsraad een manifestatie van alle verenigingen uit Epe om zich bekend te maken in de gemeente Epe en omgeving. Tevens om nieuwe contacten te maken met andere verenigingen. De getoonde activiteiten boden daarbij een goede gelegenheid om nieuwe leden te werven.

Ampt Epe heeft aan deze manifestatie meegewerkt. Samen met de Stichting Behoud en het Streekmuseum.

Regionale Bijeenkomsten van Oudheidkundige Verenigingen

- Om te komen tot een samenwerking en het vermijden van doublures in uitgaven en onderzoeken bereiken ons steeds meer verzoeken tot besprekingen met de ons omringende Oudheidkundige verenigingen.
- De oudheidkundige Vereniging "Arent thoe Boecop" in Elburg nodigde daartoe uit Ermelo, Heerde, Epe, Oldebroek, Nunspeet, Hattem, Harderwijk.

Uit deze bespreking is voortgekomen een plan tot gezamenlijke uitgave van een publikatie over de buitenplaatsen in de genoemde dorpen en stadjes. Er kan dan gebruik gemaakt worden van elkaars kennis en deskundigheid doublures in onderzoek voorkomen en er wordt een werkgroep samengesteld.

- Een andere regio werd benaderd door de oudheidkundige Vereniging Kring Voorst. Hierbij werden behalve Epe ook benaderd Bathem, Gorssel en Brummen.

Op deze vergadering werden de volgende onderwerpen behandeld: bestuur, projecten, werkcommissie, ledenaantallen, subsidies, het tijdschrift, verzamelingen, het "clublokaal".

- Er is een uitwisseling van tijdschriften van de vereniging "met gesloten beurs".

Inwoonster schenkt Epe historisch materiaal

Het gemeentelijke archief is uitgebreid met een ongetwijfeld waardevolle collectie papieren en historische boeken.

Het is een schenking van mevrouw M. Quintus-Overbosch van de Soerelseweg in Epe. De schenking bestaat uit het familie-archief Overbosch en negentig historische boeken.

De boeken en het archief worden opgenomen in de gemeentelijke archiefbewaarplaats, zodat een veilige bewaring en deskundig beheer ook in de toekomst zijn gewaarborgd.

Tentoonstelling

"Van Gelre tot Gelderland, 650 jaar besturen van Gelderland".

Dit jaar is het 650 jaar geleden dat graaf Reinald I tot hertog werd verheven. De graven van Gelre worden voor het eerst genoemd in de 11e eeuw. Hun gebied lag toen rond de steden Wassenburg en Geldern (nu W-Duitsland). Vooral in de 12e en 13e eeuw vergrootten zij hun macht aanzienlijk. De verheffing van Gelre tot hertogdom betekende dat de Duitse keizer de toenemende macht en grotere status en allure van de heren van Gelre erkende.

Naar aanleiding van dit feit wordt er een grote tentoonstelling georganiseerd in het Nijmeegse Museum "Commanderie van St. Jan", en in de Synagoge.

Op de tentoonstelling worden de volgende onderwerpen belicht: de hertogenlijke munt; de reformatie in Gelderland; de provinciale universiteit; de academie van Harderwijk; ambtenaren in provinciale dienst, zoals de landmeter, de drukker en de geschiedschrijver; het provinciaal krankzinnige gesticht in Zutphen en de psychiatrische inrichting in Warnsveld en de Pleyroute en Pleyburg.

De tentoonstelling is te bezichtigen van 10 juni tot en met 23 juli 1989.

Oproep!

De vaste artikelen in dit blad lopen ten einde. Een dringende oproep aan al degenen die onderzoek hebben gedaan en nog ongepubliceerd materiaal hebben liggen.

De redactie houdt zich aanbevolen!

Boekaankondigingen

"Dit Stroeve Land"

Een bloemlezing over de Veluwe.

Samengesteld door Bert Paasman en Henk van der Vliet.

Foto's van Brand Overeem.

Nr. 22 van de Schaffelaarreeks. Uitg. BDU, Barneveld, f 24,90.

De Veluwe inspireerde dichters, omdat zij er woonden, vakantie hielden, hun militaire dienstplicht vervulden, op jeugdkamp gingen of toevallig er een dagje op doorreis waren.

Ze schreven erover zoals zij het ervoeren: rust, schoonheid, heidevelden, vennenbossen, zandverstuivingen, kerken, paadjes, maar ook spoken, kleingeestigheid, zede-preken, bio-industrie, lawaai en stank, oefenterreinen en campings. Dichters uit de achttiende eeuw en dichters van nu, dichters van naam en onbekenden: wie echt iets over de Veluwe te zeggen had, heeft een plaatsje in de bundel gekregen.

Het zijn zeer uiteenlopende gedichten, 108 stuks. Via deze poëzie maakt men kennis met de Veluwe. De prachtige foto's geven de in de poëzie bezongen plekjes weer. Met dit boekje kan men een ontdekkingsstocht door het Veluwe land maken en opmerken dat "dit Stroeve Land zo stroef nog niet is".

Reeks Cahiers voor Lokale en Regionale Geschiedenis

Door de toenemende belangstelling voor de geschiedenis van de eigen plaats en streek, blijkt er veel behoefte te zijn aan scholing en begeleiding. De cursussen zijn gericht op de beginnende onderzoeker. Aan de begeleiding van de gevorderde onderzoeker is nogal weinig aandacht besteed. Om deze onderzoeker bij zijn onderzoek te ondersteunen heeft de Werkgemeenschap voor Lokale en Regionale Geschiedenis van de Stichting voor Historisch Onderzoek het initiatief genomen om te komen tot een uitgave van een reeks handleidingen.

Strafrecht en Criminaliteit

Door H. A. Diereriks, S. Faber en A. H. Huussen jr.

Uitg. De Walburg Pers te Zutphen. 64 pagina's, f 15,-.

Materiële Cultuur: huisraad, kleding en bedrijfsgereedschap

Door H. van Koolbergen.

Uitg. De Walburg Pers te Zutphen, 64 pagina's, f 15,-.

Inhoud

Gemeentelijke zorg zorg orde, rust en veiligheid in Epe, in de 19e eeuw (12)	
door L. van den Bremen	1
De Vrouwen Kiesrecht Beweging in Epe en Heerde van 1910-1923 (5)	
door J. P. den Breems-in 't Veld	7
Jaarverslag van de Streekarchivaris	
door G. Kouwenhoven	16
Een torenbrand en de gevolgen	
door W. Terwel	19
Brandpreventie in de vorige eeuw	
door W. Terwel	21
De Katholieke Kerk op de Oosterhof te Vaassen	
door D. te Riele	22
Vragenrubriek	25
Schema van de Streekarchivaris	25
Mededelingen	26
Boekaankondigingen	28